

МІСЦЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ ГАЛУЗІ СВИНАРСТВА

Визначено місце сільськогосподарських підприємств з вирощування та відгодівлі свиней в організаційній структурі галузі свинарства Житомирської області, з'ясовані основні проблеми, з якими стикаються ці господарства, показана роль вертикальної інтеграції на шляху виходу з депресивної ситуації.

Постановка проблеми

Протягом майже двох останніх десятиліть відбувається повна перебудова організаційної структури галузі свинарства: зростає питома вага господарств населення у виробництві свинини, в той час, як частка сільськогосподарських підприємств з вирощування та відгодівлі свиней зменшується. З 1992 року рентабельність свинарства в Україні мала тенденцію до зниження і з 1995 року (за винятком 2005 р.) галузь залишається збитковою. Така ситуація зумовлює необхідність дослідження ролі сільськогосподарських підприємств у виробництві продукції

свинарства, пошуку шляхів виходу з депресивної ситуації з урахуванням світового досвіду підвищення ефективності ведення галузі свинарства.

Аналіз публікацій за темою дослідження

Проблемам ефективної організації тваринництва присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Бойка, А. Войчака, П. Гайдуцького, А. Макаркина, В. Нагаєвича, В. Мертенса, О. Онищенко, В. Рибалка, П. Семиусова, І. Топіхи, О. Шпичака та ін. Необхідність кооперації та вертикальної інтеграції у сфері агробізнесу досліджували: В. Зіновчук, М. Малік, Л. Молдаван, П. Саблук, Р. Гіндер, Дж. Родс, Дж. Роєр, Д. Хендерсон та ін. Поруч з тим, з огляду на результати проведення аграрної реформи в Україні, місце сільськогосподарських підприємств в організаційній структурі галузі свинарства і можливість побудови на їх основі вертикальних маркетингових систем потребує окремого дослідження.

Метою даного дослідження є вивчення місця сільськогосподарських підприємств з вирощування та відгодівлі свиней в організаційній структурі галузі свинарства Житомирщини.

Методика дослідження

У процесі дослідження були використані наукові методи, що ґрунтуються на діалектичному методі пізнання та об'єктивних законах економіки, зокрема *монографічний* – при вивченні ролі сільськогосподарських підприємств у розвитку галузі свинарства Житомирської області, *абстрактно-логічний* – при пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників свинини, *аналізу і синтезу* – для вивчення теоретичної основи та практичного досвіду організації галузі свинарства у світі, *статистико-економічний* – при опрацюванні масиву статистичних даних, *порівняння* – при співставленні статистичних показників у Житомирській області і по Україні в цілому, *графічний* – для наочної ілюстрації досліджуваних явищ.

Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять нормативно-правові акти, наукові праці та методичні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні дані, а також матеріали власних досліджень.

Результати досліджень

Проведення аграрної реформи в Україні спричинило зменшення питомої ваги сільськогосподарських підприємств у виробництві продукції свинарства і появи великої кількості дрібних господарств населення. Таким чином основним виробником свинини стали особисті селянські господарства (рис. 1). Лише протягом останніх трьох років намітилась позитивна тенденція до зростання поголів'я свиней в сільськогосподарських підприємствах, у той час як у господарствах населення чисельність свиней майже не змінилась.

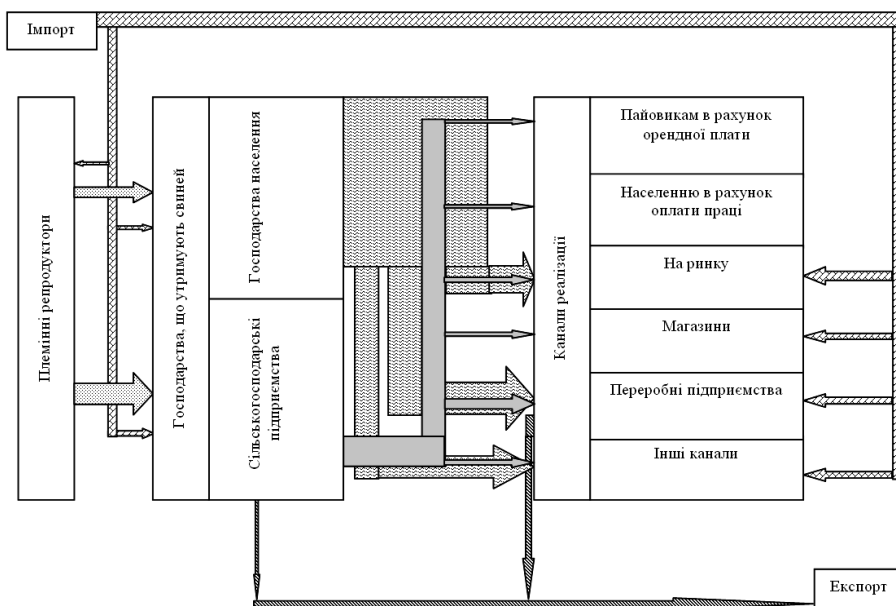

Рис. 1. Товарні потоки в галузі свинарства Житомирської області

Примітка: товщина стрілки вказує на обсяг товарного потоку.

Джерело: власні дослідження.

На початку 2008 року в Житомирській області налічувалось 10 племінних репродукторів, які працюють з великою білою породою свиней, з них: 4 – в Житомирському і 3 – в Любарському районах. Велика біла – одна з найпоширеніших та найстарших порід. Її чисельність у загальній кількості свинопоголів'я становить близько 90%. Серед сучасного поголів'я цієї породи можна виділити три продуктивних типи: м'ясний, м'ясо-сальний і сальний. Основним типом є м'ясо-сальний або універсальний [1, с.159]. Основною продукцією, яку реалізують племрепродуктори як господарствам населення, так і сільськогосподарським підприємствам, що утримують свиней, є спермопродукція для штучного запліднення.

Питома вага сільськогосподарських підприємств різних форм власності на ринку свинини складає близько 15%. Серед основних каналів, за якими реалізують свою продукцію сільськогосподарські підприємства, можна виділити переробні підприємства, ринки та мережу магазинів (у т.ч. власних). Господарства населення здебільшого реалізують свою продукцію на ринках, переробним підприємствам та торговим посередникам, які закупають свиней за заниженими цінами.

Частка імпортованої продукції галузі свинарства досить незначна, у той час як контрабанда свинини має значний вплив на ринок м'яса. Великі обсяги незаконно ввезеного м'яса свиней змінюють рівень цін на ринку, тому більша частина господарств, що утримують та відгодовують свиней,

стають збитковими. В структурі експорту продукції галузі свинарства Житомирщини переважає продукція переробних підприємств.

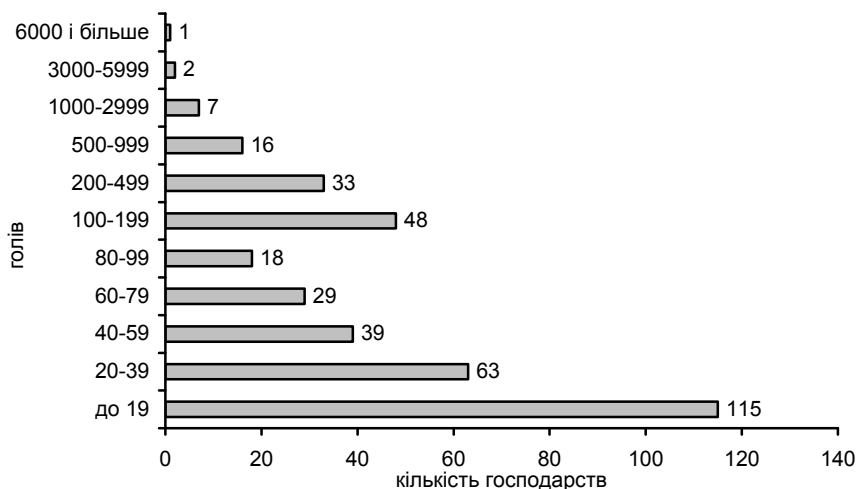

Рис 2. Групування господарств за чисельністю поголів'я свиней

Джерело: Статистичний збірник: Поголів'я худоби та птиці в господарствах Житомирщини.

Забезпечити підвищення ефективності функціонування галузі свинарства можна за допомогою екстенсивного, або ж інтенсивного розвитку. При збільшенні поголів'я свиней собівартість 1 ц приросту зменшується, продуктивність праці підвищується, зростає рівень рентабельності. Отже, прибуткове ведення свинарства забезпечується при середньорічному поголів'ї на фермах з вирощування та відгодівлі свиней 6–12 тис. голів [2, с.39]. В Житомирській області лише одне господарство відповідає цій вимозі (рис. 2). Доцільно розвивати галузь свинарства на інтенсивній основі, впроваджуючи нові технології утримання та відгодівлі тварин, підвищувати продуктивні їх якості, використовуючи досягнення племінної справи, формувати основне стадо, дотримуючись оптимального співвідношення статево-вікових груп свиней.

На сучасному етапі галузь свинарства в Житомирській області характеризується низькою продуктивністю (табл. 1). Середньодобовий приріст свиней на вирощуванні та відгодівлі у 2007 році склав близько 300 г (цей показник в Німеччині та США знаходиться на рівні 640 та 680 г відповідно). Протягом трьох останніх років спостерігається негативна тенденція до зниження приплоду порослят на 100 основних свиноматок, які були на початок року. Позитивним є те, що знижується відсоток падежу свиней, але все ж залишається на високому рівні – близько 10% у 2007 році.

Таблиця 1. Показники продуктивності вирощування та відгодівлі свиней сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області за роками

Показники	Роки						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Поголів'я свиней в сільськогосподарських підприємствах, голів	92200	90500	96700	56300	43400	55500	65900
Реалізовано на забій свиней (у живій масі, ц)	34905	42588	36879	29310	19922	32390	55142
Вирощено свиней (у живій масі, ц)	40419	50824	32459	25342	30083	42792	54298
Середньодобові прирости свиней на вирощуванні, відгодівлі та нагулі, г	168	204	151	215	257	329	296
Надходження приплоду, голів	158668	152289	86812	75059	84342	84549	67333
Надходження приплоду на 100 основних свиноматок, які були на початок року, голів	1141	1084	691	901	1114	999	779
Падіж свиней, голів	20039	18544	24286	8653	8973	8205	6623
Купівля свиней у населення, голів	127	255	507	150	274	3091	1609
Продано та видано свиней населенню, голів	97264	81710	56491	49643	45234	34970	33430

Джерело: Статистичний щорічник Житомирської області за 2006 рік, Статистичні бюлетені про стан тваринництва на 1 січня 2003, 2004, 2006, 2008 років.

Сільськогосподарські підприємства, що займаються вирощуванням та відгодівлею свиней в 2006 році були менш збитковими в Житомирській області ніж в цілому по Україні за рахунок вищої реалізаційної ціни свинини (табл. 2). Зростання рентабельності галузі свинарства на Житомирщині можна досягти за рахунок зменшення собівартості виробництва, механізації робочих місць, ефективнішої організації вирощування та відгодівлі свиней, встановлення тісних взаємозв'язків між суб'єктами племінної справи, сільськогосподарськими та переробними підприємствами.

Важливим напрямком підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств з вирощування та відгодівлі свиней є формування вертикальних маркетингових систем. Таким чином виробники свинини отримують можливість впливати на кожну стадію технологічного процесу від закупівлі молодняка, вирощування та відгодівлі свиней, забою, переробки та збуту м'ясної продукції. За допомогою побудови вертикальної маркетингової системи

можна досягти позитивного соціального ефекту у вигляді підвищення якості м'ясопродукції і її відповідності вимогам різних груп споживачів.

Таблиця 2. Показники ефективності вирощування та відгодівлі свиней сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області

Показники	Роки					
	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Собівартість виробництва 1 ц приросту свиней в сільськогосподарських підприємствах, грн. за ц						
в Україні	186,59	724,13	704,74	704,74	785,31	789,78
у Житомирській області	161,17	816,58	915,49	934,11	928,52	908,5
Прямі витрати праці на виробництво приросту свиней у сільськогосподарських підприємствах, люд.-год. на ц						
в Україні	84,3	132,6	79	79	47,4	39,5
у Житомирській області	81	137,2	115,1	101,6	71,5	48,8
Повна собівартість 1 ц реалізованого м'яса свиней в сільськогосподарських підприємствах, грн. за ц						
в Україні	107,16	594,39	640,78	778,63	819,36	849,86
у Житомирській області	94,54	643,44	863,36	916,13	939,63	975,7
Ціна реалізації 1 ц м'яса свиней в сільськогосподарських підприємствах, грн. за ц						
в Україні	89,24	330,94	429,36	666,58	941,43	772,13
у Житомирській області	94,83	353,79	448,24	649,77	924,84	958,52
Рівень рентабельності м'яса свиней в сільськогосподарських підприємствах, %						
в Україні	-16,7	-44,3	-33	-14,4	14,9	-9,2
у Житомирській області	-0,7	-45	-48,1	-29,1	-1,6	-1,8

Джерело: Моніторинг економічного і соціального розвитку підприємств і організацій АПК за 2006 рік

В контексті даного дослідження під вертикальною маркетинговою системою слід розуміти сукупність взаємопов'язаних господарств, які знаходяться на різних стадіях виробництва, переробки та збуту продукції. У галузі свинарства вертикальну маркетингову систему утворюють племінні заводи і племінні репродуктори, господарства з вирощування та відгодівлі свиней різних форм власності, переробні підприємства та підприємства зі збуту м'ясної продукції. На кожному рівні вертикальної маркетингової системи оптимальні форми координації є різні. Між племінними заводами, репродукторами і господарствами з вирощування та відгодівлі свиней доцільно впроваджувати договірні відносини. Для

захисту своїх інтересів вітчизняним виробникам свинини необхідно об'єднуватися у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (асоціативна форма), потужний кооператив у свою чергу може створити, або ж придбати власне переробне підприємство (корпоративна форма).

Визначальною рисою вертикальної інтеграції є трансформація ринкового обміну у внутрішньофірмовий, що дозволяє зменшити трансакційні витрати (витрати на пошук інформації про потенційних ділових партнерів, ведення переговорів, залагодження спорів, з'ясування цін тощо, які виникають у результаті діяльності підприємства на ринку) [3, с.11]. Таким чином, побудова вертикальної маркетингової системи дозволяє господарствам з вирощування та відгодівлі свиней працювати у більш визначеному середовищі, отримувати необхідну достовірну інформацію, що безпосередньо впливає на ефективність господарювання.

Асоціативна форма вертикальної координації, а саме кооперація – є найпривабливішою для сільськогосподарських товаровиробників, оскільки дозволяє підвищити ефективність господарювання без втрати економічної незалежності. За допомогою кооперативів сільськогосподарські товаровиробники мають змогу безпосередньо впливати на галузь свинарства, покращувати фінансування виробництва, брати участь у генетичних дослідженнях та поставляти кінцевому споживачу продукцію, яка відповідає конкретним характеристикам [4, с. 226]. Таким чином досягається зниження собівартості виробництва свинини, з'являється можливість отримання прибутку з подальших стадій переробки та збуту м'ясної продукції, що у свою чергу позитивно впливає на конкурентоспроможність вітчизняного товаровиробника.

Про доцільність сільськогосподарської кооперації свідчить світовий досвід. Для країн північної Європи характерним є практично 100% об'єднання сільських господарів у кооперативи. У більшості держав континентальної Європи у кооперативи об'єднано приблизно 80% усіх фермерських господарств. У США, Канаді і Австралії, за різними оцінками, – від 60 до 80% [5, с.40]. Організаційна структура сільськогосподарської кооперації в кожній країні має свої особливості, але серед спільних рис потрібно відмітити регіональний принцип побудови. У багатьох європейських країнах система сільськогосподарської кооперації має таку структуру: на чолі стоїть центральна організація (це може бути спілка, організація тощо), до якої на правах членів входять регіональні галузеві спілки, які у свою чергу поєднуються у місцеві. Спілка захищає економічні інтереси підприємств галузі, визначає цінову політику на внутрішньому ринку, займається експортно-імпортними операціями [6, с.17].

В Житомирській області спостерігається позитивна тенденція до зростання кількості сільськогосподарських кооперативів. Але рівень співпраці сільськогосподарських підприємств з вирощування та відгодівлі свиней порівняно низький, часто об'єднання, які носять назву

“кооператив”, не відповідають самій суті кооперації. Серед основних проблем, які стримують кооперативний розвиток можна виділити: неузгодженість законодавства, неврегульований податковий статус сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, недостатня інформованість сільгоспвиробників про переваги і принципи кооперації, фізичний і моральний знос матеріально-технічної бази, низька економічна потужність кооперативів для захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників і відсутність узгодженої державної політики.

Висновки

Дослідження показали, що існує тенденція до зменшення кількості суб'єктів племінної справи в галузі свинарства Житомирщини та звуження напрямків їх діяльності. Співпраця господарств з вирощування та відгодівлі свиней і племінних репродукторів не має систематичного характеру і тому потребує вдосконалення. В Житомирській області для сільськогосподарських підприємств, які займаються вирощуванням та відгодівлею свиней характерною є висока собівартість виробництва і низька продуктивність праці, що призводить до їх збитковості. Ефективним напрямом підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників свинини є побудова вертикальних маркетингових систем, які дозволять господарствам з вирощування свиней закуповувати племінний молодняк для оновлення стада, мати постійні ринки збуту своєї продукції за справедливими цінами, а також отримувати прибутки від подальших стадій переробки і збуту продукції.

Перспектива подальших досліджень

Подальше вивчення вертикальних маркетингових систем і ефективних форм вертикальної координації на кожному етапі їх формування дозволить створити ефективну організаційну структуру галузі свинарства, підвищити ефективність ведення племінної справи та забезпечити конкурентоспроможність вітчизняного виробника свинини не тільки на внутрішньому, а й на світовому ринках.

Література

1. Аграрна наука: розвиток та досягнення / *М.В.Зубець, В.А.Вергунов, В.І.Власов та ін.* – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – Т.IV. – 470 с.
2. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / Редкол.: *М.В.Зубець та ін.* – К.: Урожай, 2004. – 560с.
3. *Roger D. Blair, David L. Kaserman* Law and Economics of Vertical Integration and Control. – Orlando: Academic press, 1983. – 211 p.
4. *Roger G. Ginder.* Changing Structure of pork industry // American cooperation. – 1991. – P.208–227.
5. *Червен І.І., Шебаніна О.В.* Кооперування сільгоспідприємств – вимога сьогодення // Таврійський наук. вісн. – 2007. – Вип.51. – С.39–45.

6. *А.Бориц*. Найефективніша організаційна форма у свинарстві / Сільські обрії. – №1–2. – 1996. – С.16–17.
7. Поголів'я худоби та птиці в господарствах Житомирщини: Стат. зб. / За ред. *Г.А.Пашинської*. – Житомир: Гол. упр. статистики у Житомир. обл., 2007. – 68с.
8. Статистичний щорічник Житомирської області за 2006 рік / За ред. *Л.О.Рижкової* – Житомир: Гол. упр. статистики у Житомир. обл., 2007. – С.119–131.
9. Статистичний бюлетень про стан тваринництва на 1 січня 2008 року / Житомир: Гол. упр. статистики у Житомир. обл., 2008. – 30 с.
10. Статистичний бюлетень про стан тваринництва на 1 січня 2006 року / Житомир: Гол. упр. статистики у Житомир. обл., 2006. – 43 с.
11. Статистичний бюлетень про стан тваринництва на 1 січня 2004 року / Житомир: Житомир. обл. упр. статистики, 2004. – 124 с.
12. Статистичний бюлетень про стан тваринництва на 1 січня 2003 року / Житомир: Житомир. обл. упр. статистики, 2003. – 50 с.
13. Моніторинг економічного і соціального розвитку підприємств і організацій АПК за 2006 рік (заключні дані) / За ред. *А.А.Кінщак* – К.: Міністерство аграрної політики України, 2007. – Ч.ІІ. – 131 с.